

С.В. Свірко, д.е.н., д.держ.упр., проф.
В.В. Довгалюк, к.е.н., доц.
Т.М. Тростенюк, доктор філософії, доц.
О.В. Губський, аспірант
Державний університет «Житомирська політехніка»

Декомпозиція бюджетного процесу територіально найбільших країн G20

Успішність реформування бюджетної сфери України напряму залежить від урахування бюджетного досвіду найбільш розвинутих країн світу, які представлені так званою «Групою 20». На продовження попередніх досліджень, що охопили досвід найбільш потужних країн G20, – США, КНР та Японії – в статті проведено декомпозицію бюджетного процесу Бразилії, Канади, Австралії, Мексики, Індії, Туреччини шляхом опрацювання елементів бюджетних систем та бюджетних процесів вищевказаних країн. Авторами ідентифіковано та проаналізовано бюджетне законодавство зазначених вище країн, визначено складові бюджетних систем останніх, ідентифіковано повноваження всіх гілок влади щодо бюджетного процесу в Бразилії, Канаді, Австралії, Мексиці, Індії, Туреччині. Описано поетапні складові бюджетного процесу в цих країнах, опрацьовано бюджетні принципи в складі принципів складання бюджету та принципів бюджетного процесу у вказаних країнах. Проведена декомпозиція бюджетного процесу Бразилії, Канади, Австралії, Мексики, Індії, Туреччини, а також наступний порівняльний аналіз дозволить зробити висновок як про сильні сторони бюджетного процесу цих країн (що проявляється в чіткій його регламентації, систематизації, підзвітності, відкритості, узгодженні та обговоренні, підконтрольності тощо), так і слабкі (що проявляється у відсутності вказівок щодо профіцитності бюджету, а також відсутності поняття «безпеки бюджету»). На підставі отриманих результатів та реалій у сфері державних фінансів України висунуто пропозицію щодо посилення підконтрольності, узгодження та обговорення у межах вітчизняного бюджетного процесу, а також подальшої розбудови бюджетної безпеки як важливого елементу управління бюджетним процесом.

Ключові слова: бюджетний процес; етапи бюджетного процесу; бюджетні принципи; бюджетне законодавство.

Актуальність теми. Бюджетний процес, що відповідно до вітчизняного бюджетного законодавства являє собою «регламентований бюджетним законодавством процес складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів, звітування про їх виконання, а також контролю за дотриманням бюджетного законодавства», в умовах чітко визначеної на тлі Цілей сталого розвитку соціальної спрямованості всіх країн світу відіграє дедалі більшу роль у функціонуванні всіх сфер будь-якої країни [1]. І дійсно, від успішної реалізації всіх етапів бюджетного процесу залежить теперішнє і майбутнє не тільки бюджетної, а й економічної, політичної, соціальної сфери країни [5], оскільки власне бюджетний процес є важливим своєрідним компонентом державних фінансів, стійкість яких є запорукою існування будь-якої країни в цілому [3, 4].

Україна вже понад 30 років здійснює перебудову як системи державних фінансів загалом, так і системи управління останніми зокрема, при цьому успішність багатьох кроків пояснюється саме євроінтеграційними прагненнями та реальними кроками на їх реалізацію, що знайшли своє відображення у чисельних вітчизняних нормативно-правових актах. У процесі реформування та модернізації державних фінансів України важливого значення набуває вивчення досвіду країн світу, що вже давно функціонують в ринковому економічному середовищі, відновлення якого в Україні триває і дотепер. З іншого боку, прискорення перебудови системи державних фінансів згідно з найкращими світовими підходами, не тільки прискорить перемогу нашої країни, а й сприятиме пришвидшенню повноцінної європейської та євроатлантичної інтеграції України [9–11].

Аналіз останніх досліджень та публікацій, на які спираються автори. Питаннями бюджетного устрою, процесу, системи в світовому масштабі переймалися такі іноземні вчені, як: І.Бег, М.Буті, Д.Грібаускайте, Т.Данел, С.Едервін, М.Маттіла, А.Мейх'ю, Х.Кауппі, Д.Кетц, Ф.Ніколайдес, Ф.Хайнеман, Ф.Кабатусуїла, Б.Карлссон, Д.Кернохан, Г.Кіпріані, В.Кок, Я.Петрась, Дж.Піт, С.Рекман, В.Рант, К.Салама, Й.Феррер, Ф.Фігуейра, Ф.Хайнеман, А.В. Хамер, Т.Шемлер, Д.Шварцер, Х.Шімовіч, М.Шреєр, О.Шнайдер та інші. За активізації євроінтеграції та євроатлантичної інтеграції в Україні все більшої уваги з боку вітчизняних вчених зазнає проблематика бюджету ЄС, бюджетів розвинутих країн світу, що не входять до ЄС, а також бюджетного процесу останніх; серед таких дослідників слід вирізнити: В.Андрущенко, С.Бориньць, А.Бояр, А.Бурковську, В.Горина, Т.Кізиму, Т.Кобзеу, Ю.Козак, І.Конончук, Н.Кравчук, О.Кремень, Л.Миргородську, О.Михайловську, В.Оспіщева, О.Пастухову, М.Піляк,

З.Прокопенко, О.Росоляк, Ю.Руденко, І.Ткаченко, В.Токара, І.Тучак, О.Федорова, В.Федосова, Т.Черемісова, С.Юрій, І.Яковюк та інших. Віддаючи належне вказаним дослідженням, слід звернути увагу на те, що увага вказаних вище вчених перед усім акцентується на ЄС, країнах ЄС та США. В той же час бюджетний досвід найбільш територіально розвинутих країн G20 не достатньо презентовано в вітчизняному науковому колі. Йдеться про такі країни, як: Бразилія, Канада, Австралія, Мексика, Індія, Туреччина.

Метою статті є проведення декомпозиції бюджетного процесу найбільш територіально розвинутих країн G20.

Викладення основного матеріалу. Країни G20 представляють превалюючий економічний сегмент світової економіки; зокрема на його частку припадає 85 % світового ВВП та 75 % світової торгівлі [34]. Найбільшими за територією та населенням є такі країни, як: Бразилія, Канада, Австралія, Мексика, Індія, Туреччина. Розглянемо послідовно бюджетні процеси цих країн.

Бюджетна система Бразилії містить федеральний бюджет та місцеві у вигляді бюджетів штатів та муніципальних бюджетів; фінансовий рік збігається з календарним роком [12].

Конституція Бразилії, перед усім главами «Публічні фінанси», «Бюджет» розділу «Оподаткування та бюджет», а також главою «Обліковий, фінансовий та бюджетний контроль» розділу «Організація повноважень», встановлює такий широкий спектр бюджетних положень [29]:

- додаткове бюджетне законодавство щодо: державних фінансів, державного боргу, надання гарантій органами державної влади, випуску та викупу цінних паперів держави, боргової стійкості тощо;
- склад ініційованого до розробки урядом бюджетного законодавства: багаторічний план, бюджетні директиви, річні бюджети;
- структуру багаторічного плану, бюджетних директив, річних бюджетів;
- порядок оприлюднення інформації про виконання бюджету (кожні 2 місяці впродовж 30 днів після закінчення відповідного терміну);
- зв'язок багаторічного плану та національних, регіональних і секторальних планів;
- спрямування бюджетів на вирішення міжбюджетних нерівностей;
- чітка змістовна функціональність закону про державний бюджет;
- змістовність додаткового бюджетного законодавства;
- чіткість дотримання виконання бюджетних графіків;
- порядок розгляду бюджетних документів Парламентом;
- умови внесення поправок до річного бюджету;
- ветоування законопроекту про державний бюджет;
- положення щодо витрат за різними підсекторами державного сектору;
- відносини між державним та місцевими бюджетами;
- порядок дій з надлишком бюджету;
- порядок формування та використання державних інвестицій;
- порядок внесення податкових правок;
- цільовий характер видатків бюджету в межах бюджетних програм;
- спрямування ресурсів бюджету;
- заборони щодо процедур бюджетного процесу;
- форс-мажорні обставини щодо змін у державному бюджеті;
- напрями, за якими допускається транспозиція, переміщення або передача ресурсів з однієї категорії програм на інші;
- порядок та умови застосування механізму фіскального коригування;
- контроль виконання бюджету з боку Рахункової палати Бразилії;
- прийняття нового бюджетного законодавства;
- порядок виконання бюджету за видатками за судовою, правоохоронною та оборонною функціями;
- обмеження видатків на державний (центральный та місцевий рівень) управлінський персонал;
- умови звільнення державних службовців за порушення порядку виконання бюджетів;
- контроль на всіх стадіях бюджетного процесу з боку Національного конгресу, через зовнішній (Рахунковою палатою Бразилії) та внутрішній контроль;
- організаційні положення Рахункової палати Бразилії;
- організаційні положення щодо державного внутрішнього контролю.

Бюджетне законодавства у вигляді сукупності нормативних актів, серед яких центральними є Закон «Про загальні правила фінансового права для підготовки та контролю бюджетів та балансів Союзу, штатів, муніципалітетів та федерального округу» та Законом «Про фіскальну відповідальність Бразилії», затверджує таку загальну бюджетну процедуру [53, 54, 26, 40, 56, 41]:

- підготовка проєкту бюджету – на цьому етапі сукупними зусиллями Міністерства фінансів та Міністерства планування і бюджету та управління здійснюється підготовка Закону про бюджетне керівництво (що затверджується Парламентом до початку формування проєкту річного бюджету), проєкту річного бюджету та іншого бюджетного законодавства – державного чотирирічного плану тощо;

Міністерство планування і бюджету на підставі оцінки планових показників доходів проводить обговорення показників фінансового забезпечення щодо кожного з міністерств, надсилає всім міністерствам орієнтовні показники їх видатків, які опрацьовуються останніми і повертаються у вигляді уточнених витратних показників до Міністерства планування і бюджету, після чого вказане Міністерство проводить уточнення оцінок доходів, узгодження видатків міністерств, формування кінцевого проекту бюджету, затвердження його Федеральним Урядом Бразилії та подання його Національному конгресу;

– розгляд та затвердження бюджету – бюджетні документи разом з загальними планами національного, регіонального та секторального розвитку розглядаються обома палатами Національного конгресу, при цьому постійний Об'єднаний комітет обох палат здійснює аналіз вказаних вище податних документів і формує висновок щодо них та представляє його конгресу; прийняття закону про річний бюджет (бюджет включає 3 частини); підписання його Президентом Бразилії;

– виконання бюджету – Міністерство фінансів через Департамент казначейства здійснює виконання бюджету; у цьому процесі беруть участь Центральний банк Бразилії, міністерства, державні установи; звітність про виконання бюджету складається профільним міністерством, затверджується Федеральним урядом та представляється Національному конгресу Бразилії;

– звітування та контроль – Міністерство планування і бюджету здійснює повний контроль за виконанням бюджету галузевими міністерствами, Секретаріат внутрішнього контролю здійснює моніторинг виконання програм, Об'єднаний комітет Національного конгресу проводить постійний бюджетний моніторинг; Федеральний суд рахунків Бразилії здійснює контроль за виконанням бюджету і щоквартально та щорічно звітує перед Національним конгресом Бразилії.

Згідно з Конституцією та бюджетним законодавством Бразилії, можливо зробити висновки про наявність таких бюджетних принципів вказаної країни [53, 54, 26, 40, 56, 41]: публічності, ясності, прозорості, законності, моралі, ефективності, економічності, результативності, регламентації, суворой бюджетної дисципліни, умовної єдності пропорційності, кореляції, періодичності, диференціації, підконтрольності, підзвітності, збалансованості, чіткості, послідовності, автономії, цільова функціональність тощо.

Канада як федерація за формою державного устрою та конституційна монархія за формою правління, що отримала свою кінцеву фактичну та юридичну незалежність від Сполученого королівства Великої Британії та Північної Ірландії у 1982 році, має досить багато спільних бюджетних позицій з Великою Британією [7]. Так фінансовий рік Канади розпочинається 1 квітня та закінчується 31 березня, а бюджет має форму не єдиного законодавчого акта, а представлений пакетом бюджетних документів, центральними з яких є закон про доходи та закон про видатки [31, 6]. Бюджетна система Канади містить 3 рівні: перший рівень – федеральний бюджет, другий рівень – бюджети 10 провінцій та 3 територій, третій рівень – бюджети місцевих органів влади, як-от: близько 5000 муніципальних утворень (міста, села, графства, райони спецобслуговування тощо); при цьому останній рівень бюджетної системи закріпив за Канадою статус найбільш децентралізованої федерації в світі [2]. В одному з конституційних актів Канади, а саме Конституційному акті 1867 року, закріплено такі положення [7]:

– ініціативність Палати громад у формуванні законодавства щодо доходів та податків;

– можливість блокування резолюцій за державними фінансами за відсутності попередньої рекомендації щодо них генерал-губернатора;

– можливість блокування прийнятого палатами Парламенту закону про державний бюджет з боку генерал-губернатора від імені короля / королеви;

– утворення Консолідованого податкового фонду Канади.

Втім, на відміну від Великобританії, для Канади характерною є регламентаційна єдність щодо бюджетного процесу, яка реалізується через Фінансовий адміністративний акт 1985 року, згідно з якого бюджетний процес і процедури враховують [31, 16, 24, 44, 14, 15]:

– етап планування – до формування показників доходів та видатків бюджету, міністр фінансів представляє інформацію про економічний стан країни, зокрема щодо оподаткування; власне складання проекту бюджету реалізується Міністерством фінансів (в частині доходів та видатків), а також міністерствами та відомствами (в частині видатків);

– етап розгляду та затвердження – міністр фінансів вносить на розгляд Палати громад законопроекти по доходах та видатках федерального бюджету; Бюджетний комітет Парламенту Канади проводить аналіз, а Комітет по фінансах розгляд та обговорення законопроектів, презентує їх Палаті громад. Палата громад обговорює законопроекти, приймає їх та передає на затвердження Сенату; після кінцевого затвердження законів про доходи та видатки федерального бюджету Парламентом останні передаються Генерал-губернатору Канади як представнику Корони на санкціонування (схвалення та підписання);

– етап виконання – виконання бюджету здійснюється через Єдиний казначейський фонд; виконання бюджету за доходами належить до відання Міністерства фінансів Канади, за видатками – Казначейської ради Канади (остання здійснює облік виконання бюджету); касове виконання бюджету відбувається через Банк Канади;

– етап контролю – здійснюється міністром фінансів Канади та комітетом з державних видатків Палати громад Парламенту Канади, Бюджетним офісом Парламенту, а також Генеральним аудитором Канади; звіт про виконання бюджету подається Головою Казначейської ради Парламенту Канади.

Безпосередньо Фінансовий адміністративний акт не закріплює бюджетні принципи Канади, втім, як свідчать авторитетні джерела, Канада на основі так званих бюджетних принципів Організації економічного співробітництва та розвитку або принципів бюджетного управління сформувала власну сукупність принципів, як-от [18, 49, 45]:

– цільова орієнтація (орієнтація фіскальних цілей бюджету на забезпечення балансу інвестицій в економіку країни та низького боргового рівня країни);

– стратегічний підхід (побудова бюджету з урахуванням середньострокових пріоритетів розвитку країни, сформованих урядом);

– середньострокове планування (розробка та прийняття 5-річних (щодо оборони та інфраструктури термін може бути довшим) бюджетних прогнозів щодо доходів, видатків та балансу бюджету, що коректуються щорічно);

– капіталізація інфраструктури (бюджет має враховувати потребу інвестування в інфраструктуру, зокрема з залученням приватного сектору);

– прозорість та доступність (бюджетні показники мають бути максимально доступними та прозорими для суспільства);

– парламентська участь (процес розгляду та затвердження бюджету враховує проведення неодноразових передбюджетних консультацій комітетами парламенту та прийняття закону про бюджет Парламентом);

– участь громадськості (проведення інклюзивних громадських дебатів під час передбюджетних консультацій, запровадження гендерного бюджетування, публікація оцінки гендерного впливу на бюджет, а також путівника громадянина по бюджету та звіту про його виконання);

– бюджетний облік та фінансова звітність (бюджет готується з урахуванням та на підставі застосування облікового принципу нарахування; моніторинг виконання бюджету передбачає щомісячне складання звітності про виконання останнього та її публікацію в Фінансовому моніторі; державні органи публікують квартальні фінансові звіти про виконання своїх планових показників);

– виконання бюджету (Єдиний казначейський фонд є центром усіх надходжень та видатків уряду; за погодження Казначейської ради асигнування можуть бути перерозподілені в межах бюджету; фінансування нових програм затверджує Парламент);

– складання бюджету (планові документи державних органів мають забезпечувати складання звітності щодо результатів діяльності; планові документи та звітність про результати роботи є основою бюджетного контролю Канади);

– оцінка та підвищення цінності грошових ресурсів (проведення кожні 5 років оцінки всіх грантових програм та програм субсидій; управління Генерального аудитора Канади проводить перевірку державних органів та установ; при цьому акцент у таких перевірках робиться на ефективність, результативність та економічність видатків);

– довгострокова фінансова стійкість (бюджет має забезпечувати фінансову стійкість держави, що потребує постійної оцінки фінансових ризиків країни);

– якість та аудит (якість та ефективність бюджетної діяльності оцінює та перевіряє управління Генерального аудитора Канади через перевірку фінансових відомств, а також Бюджетний офіс Парламенту Канади).

Окрім того, зважаючи на бюджетне законодавство, можна стверджувати, що до бюджетних принципів Канади варто зарахувати принципи: періодичності, єдності, підконтрольності, підзвітності, функціонального спрямування тощо.

Фінансовий рік в Австралії триває від 1 липня до 31 червня, бюджетна система містить федеральний бюджет, бюджети штатів та бюджети місцевих муніципалітетів [33, 35].

Конституція Австралії закріплює фрагментарно такі бюджетні положення [27]:

– функціонування Консолідованого фонду надходжень, в якому концентруються всі надходження та здійснюються всі видатки;

– порядок витрачання коштів через казначейство.

Бюджетне законодавство, основними нормативними актами якого є Хартія бюджетної чесності, Закон «Про державне управління, ефективність та підзвітність», Закон «Про фінансовий менеджмент та підзвітність» закріплює такі положення щодо бюджетного процесу [23, 48, 17, 55]:

– підготовка проекту бюджету – Міністерство фінансів здійснює підготовку прогнозової бюджетної рамки, проекту бюджету та інших бюджетних документів за участі міністерств; послідовно процедури передбачають видання бюджетного циркуляру, проведення переговорів з міністерствами з приводу отриманих від них планів використання бюджетних коштів, формування проекту бюджету, його обговорення, прийняття проекту бюджету Урядом та подання його парламенту;

– розгляд та затвердження бюджету – проект бюджету та інші бюджетні документи розглядаються та аналізуються Бюджетним офісом Парламенту, профільними комітетами обох Палат Парламенту проводяться бюджетні слухання, голосування Палати представників та Сенату; прийняття закону про бюджет та підписання його генерал-губернатором;

– виконання бюджету – здійснюється Міністерством казначейства, Резервним банком Австралії, міністерствами та державними установами;

– звітування та контроль бюджету – звіт про виконання бюджету Міністерство фінансів готує щомісяця, за півроку та річний звіт; Австралійський національний офіс аудиту здійснює контроль за виконанням бюджету та аналіз звіту про виконання бюджету (ВОА) тощо.

З огляду на бюджетне законодавство, бюджетними принципами слід визнати принципи: публічність та прозорість; гендерноорієнтоване бюджетування; застосування методу нарахування в обліку виконання бюджету; цільової результативності; стратегічне спрямування; кореляція з планами економічного розвитку країни; збалансованість; боргова безпека; підзвітність; підконтрольність; єдність; пропорційність; цільова функціональність тощо.

Фінансовий рік Мексики збігається з календарним роком, а бюджетна система містить федеральний та місцеві бюджети [19, 22, 33, 52].

Конституція Мексики закріплює такі положення щодо бюджетного процесу [42]:

– право на затвердження видаткового бюджету Палатою депутатів;

– заборона здійснення державою видатків не затверджених державним бюджетом;

– одночасне подання виконавчою владою Федеральному конгресу державного бюджету та переліку заходів на виконання останнього;

– порядок розгляду Конгресом виконання державного бюджету.

Законами «Про федеральний бюджет та фінансову відповідальність», «Про фінансову координацію», «Про державний борг», «Про аудит та підзвітність» закріплено такі положення щодо бюджетного процесу [19, 22, 33, 52, 30, 37, 46, 13]:

– підготовка проекту бюджету – здійснюється Міністерством фінансів та державного кредиту у такій послідовності процедур: підготовка заяви про бюджетну фінансову політику, консультативні узгодження з міністерствами їх обсягів видатків, формування кінцевого проекту бюджету, прийняття останнього Федеральним урядом та представлення бюджету Парламенту Мексики;

– розгляд та затвердження бюджету – проект бюджету розглядається Комітетом з питань бюджету та публічних рахунків Палати депутатів, він проводить бюджетні слухання з залученням представників Міністерством фінансів та державного кредиту; надалі проект бюджету розглядається і затверджується Генеральним Конгресом Мексиканських сполучених штатів, підписується Президентом Мексики;

– виконання бюджету – здійснюється Міністерством фінансів та державного кредиту, Банком Мексики, міністерствами та державними установами;

– контроль та звітування щодо бюджету – звітність складається Міністерством фінансів та державного кредиту раз на півроку, а також за фінансовий рік; звітність перевіряється Вищим аудиторським органом Мексики.

Питання бюджетних принципів ігнорується бюджетним законодавством, але його аналіз дає підстави виокремити [19, 22, 33, 52, 30, 37, 46, 13]: збалансованість; боргову стійкість; нормування; регламентацію; стратегічне спрямування; кореляцію з національними планами розвитку; відсутність середньострокового планування; публічність, відкритість, прозорість; значні повноваження Конгресу щодо внесення змін до видатків бюджету; здійснення виключно закріплених законом про бюджет видатків; складання звітності за касовим методом та методом нарахування; єдність бюджетного рахунку; результативність; моніторинг та оцінку (не регулярно); підконтрольність з боку Вищого аудиторського органу Мексики; цільову результативність; підзвітність; єдність; пропорційність; цільову функціональність тощо.

Фінансовий рік в Індії триває з 1 квітня до 31 березня, а бюджетна система містить федеральний бюджет, бюджети штатів та бюджети муніципалітетів [36].

Конституція Індії закріплює таку сукупність бюджетних положень країни [28]:

– порядок розгляду та прийняття законопроекту про бюджет обома Палатами Парламенту Індії – Народною палатою та Радою Штатів;

– поняття «грошового закону» як на рівні федерації, так і на рівні штату;

– внесення на розгляд Народної палати грошового законопроекту виключно за рекомендацією Президента;

– поняття «річного фінансового кошторису» Індії (очікувані надходження та видатки на майбутній рік федерального бюджету), що подається Народній палаті Президентом від Союзної Ради міністрів Індії – Урядом Індії – та порядок його подання;

– структуру видатків щодо бюджетних припущень за «річним фінансовим кошторисом»;

– подання вимог щодо асигнувань за рекомендації Президента;

– законопроект про асигнування з Консолідованого фонду Індії та інших джерел тощо;

– обмеженість правок до законопроекту щодо асигнувань;

- Консолідований фонд Індії та публічний рахунок Індії та Штатів;
- порядок надання додаткових асигнувань або асигнувань на покриття перевитрат;
- порядок проведення асигнувань, що викликані непередбачуваними обставинами, та надзвичайних асигнувань;
- посаду Контролера та генерального аудитора Індії, порядок призначення та утримання останнього, його зобов'язання та повноваження, порядок доповіді щодо перевірки фінансової звітності Союзу та Штатів;
- порядок розгляду та прийняття законопроєкту про бюджет штату обома Палатами Легіслатури штату – Законодавчими зборами штату та Законодавчою радою штатів;
- внесення на розгляд Законодавчим Зборам Штату законопроєкту виключно за рекомендацією Губернатора;
- поняття «річного фінансового кошторису» штату (очікувані надходження та видатки на майбутній рік бюджету штату), що подається Законодавчим Зборам штату губернатором від Уряду штату, та порядок його подання;
- структуру видатків щодо бюджетних припущень за «річним фінансовим кошторисом»;
- подання вимог щодо асигнувань за рекомендації губернатора;
- законопроєкт про асигнування з Консолідованого фонду штату та інших джерел тощо;
- обмеженість правок до законопроєкту щодо асигнувань;
- порядок надання додаткових асигнувань або асигнувань на покриття перевитрат штатів;
- порядок проведення асигнувань, що викликані непередбачуваними обставинами, та надзвичайних асигнувань штатів;
- дотації союзу деяким штатам.

Закон про фіскальну відповідальність та управління бюджетом та інше бюджетне законодавство виокремлює такі положення щодо бюджетного процесу [50, 25, 43, 32, 28, 58, 21]:

– етап підготовки бюджету – підготовка бюджету або річного фінансового кошторису відбувається в Міністерстві фінансів Індії шляхом виконання таких процедур: проведення консультацій з різними зацікавленими сторонами (міністрами фінансів штатів, представниками промисловості та торгівлі) щодо орієнтирів бюджету; видання річного бюджетного циркуляру для всіх міністерств та відомств для підготовки останніми власних кошторисів та інших фінансово-планованих документів; міністерства та відомства розробляють та подають Міністерству фінансів Індії; після узгодження показників між Міністерством фінансів Індії та міністерствами і відомствами, Міністерство фінансів Індії формує проєкт бюджету країни та повідомляє Союзу Раду міністрів Індії про підготовлений проєкт бюджету; після розгляду та прийняття проєкту бюджету міністр фінансів бере дозвіл у президента на подання пакета бюджетних документів Парламенту Індії; подання до Парламенту Індії пакета бюджетних документів (річна фінансова звітність, вимоги до грантів, фінансовий законопроєкт, заяви про фіскальну політику (макроекономічна рамкова заява, середньострокова фіскальна політика), бюджет витрат, бюджет надходжень, профіль витрат тощо) та проголошення бюджетної промови міністра фінансів Індії;

– етап розгляду та затвердження бюджету – президент рекомендує до розгляду Парламенту Індії законопроєкт про бюджет; Народна палата приймає законопроєкт щодо бюджету та передає Раді штатів для отримання рекомендацій; через 14 днів Рада штатів повертає народній палаті законопроєкт зі своїми рекомендаціями, які або приймаються, або не приймаються Народною палатою; після чого законопроєкт вважається прийнятим обома палатами Парламенту;

– етап виконання бюджету – цей етап реалізується Міністерством фінансів Індії, Резервним банком Індії, міністерствами і відомствами, бюджетними установами;

– етап звітування та контролю щодо виконання бюджету – Міністерство фінансів здійснює регулярне звітування щодо виконання бюджету, апарат контролера та генерального аудитора Індії здійснює перевірку річної звітності про виконання бюджету, а власне доповідь контролера та генерального аудитора Індії подає Президенту Індії, за розпорядженням якого остання подається обом палатам Парламенту.

Щодо бюджетних принципів, то такого узагальнення в бюджетному законодавстві Індії немає; втім, опрацювання спеціалізованої літератури та бюджетного законодавства дає змогу зробити припущення про наявність таких з них [50, 25, 43, 32, 28, 58, 21]: збалансованість; боргова стійкість; нормування; регламентація; стратегічне спрямування; кореляція з національними планами розвитку; середньострокове планування; публічність, відкритість, прозорість; здійснення виключно закріплених законом про бюджет видатків; складання звітності за касовим методом та методом нарахування; єдність бюджетного рахунку; результативність; моніторинг та оцінка; підконтрольність; цільова результативність; підзвітність; єдність; пропорційність; цільова функціональність тощо.

Структура бюджетної системи Туреччини передбачає виокремлення центрального бюджету (колективний, індивідуальні бюджети та бюджет державних установ, що здійснюють державний контроль), бюджету страхових організацій та бюджету місцевого управління; бюджетний рік триває з 1 січня до 31 грудня року [33].

Конституцією Республіки Туреччина (Розділом 1 «Фінансові положення» частини 4 «Фінансові та економічні положення») закріплено такі положення щодо бюджетної системи та процесу [8]:

- Великі національні збори Туреччини здійснюють обговорення та схвалення проекту бюджету країни;
- президент здійснює промульгацію закону про бюджет країни після прийняття його Великими національними зборами Туреччини;
- формування бюджетів університетами, які після розгляду та схвалення передаються на розгляд Міністерству національної освіти;
- Рахункова палата Туреччини контролює від імені Великих національних зборів Туреччини всі рахунки, що стосуються доходів, витратків і власності бюджетних установ;
- положення бюджетного процесу в цілому.

Згідно з бюджетним законодавством, що не має регламентаційної єдності, бюджетний процес у Туреччині враховує такі етапи [8, 51, 57, 47, 39, 38]:

– етап підготовки – безпосередня підготовка проекту бюджету у вигляді пакета документів, що зокрема містить проект загальних та допоміжних бюджетів, а також середньостроковий фінансовий план здійснюється Міністерством казначейства та фінансів; за часом спочатку Міністерством казначейства та фінансів готуються середньострокова програма та середньостроковий фінансовий план (травень–червень), потім – бюджетна заявка, керівництво з підготовки бюджету та керівництво з підготовки Програми інвестицій (Державною плановою організацією) (червень); відбувається формування пропозицій до бюджету та Програми державних інвестицій державними органами та установами (червень); проходять узгоджувальні наради щодо проекту бюджету, Програми державних інвестицій тощо між Державною плановою організацією, Міністерством казначейства та фінансів і відомствами (вересень); закінчення формування зведених макро- та бюджетних показників Міністерством казначейства та фінансів і Державною плановою організацією (кінець вересня); обговорення та затвердження Вищою радою планування макро- та бюджетних показників (початок жовтня);

– етап обговорення та прийняття – Рада міністрів надає Великим національним зборам Туреччини, а президент пропонує до розгляду проект загального та допоміжного бюджетів, доповідь щодо національних бюджетних оцінок мінімум на 75 днів до початку фінансового року (жовтень); проект бюджетів та доповідь розглядається та приймається Бюджетною комісією, після чого Бюджетна комісія разом з проектом закону про бюджет подає проект звіту про виконання бюджету за попередній рік Генеральній асамблеї Великих національних зборів Туреччини, де вказаний пакет бюджетних документів розглядається, обговорюється (щодо бюджетів: кожний бюджет та бюджет в цілому) та приймається Великими національними зборами Туреччини; промульгація закону про бюджет, яку здійснює Президент Туреччини; закон про бюджет та Програма державних інвестицій публікуються в урядовому віснику;

– етап виконання – виконання бюджету здійснює Міністерство казначейства та фінансів (зокрема управління бюджетними коштами здійснює департамент Казначейства), Центральний банк Туреччини, державні органи та установи;

– етап контролю та звітування – постійний моніторинг процесу виконання бюджету здійснює Міністерство казначейства та фінансів; впродовж року відбувається постійне щомісячне звітування; проект кінцевого звіту про виконання бюджету подається Радою міністрів Великим національним зборам Туреччини впродовж 7 місяців після закінчення фінансового року; Рахункова палата Туреччини направляє Великим національним зборам Туреччини повідомлення про відповідність проекту звіту про виконання бюджету впродовж 75 днів від дати отримання такого проекту Великими національними зборами Туреччини.

Законом «Про державне фінансове управління та контроль» закріплено сукупність бюджетних принципів або принципів підготовки, виконання та контролю бюджетів, до яких належать принципи [47, 20]:

– стабілізації (за яким під час підготовки та виконання бюджетів слід прагнути до забезпечення макроекономічної стабільності в умовах сталого розвитку);

– адресності (за яким надані бюджетом повноваження на витрати державним органам та установам мають чітко забезпечувати виконання відповідних функціональних обов'язків, надання послуг відповідного профіля останніми);

– кореляції (за яким бюджети готуються, виконуються та контролюють відповідно до політики, цілей та пріоритетів планів та програм розвитку країни, стратегічних планів, критеріїв ефективності, аналізу вигід та витрат державних органів та установ);

– стратегічного спрямування (за яким бюджети обговорюються та оцінюються разом з бюджетними оцінками на наступні 2 роки з урахуванням стратегічних планів);

– всебічності та транспарентності (за яким бюджет має забезпечувати всеохоплюючу та транспарентну оцінку державних фіскальних операцій);

– валовості (за яким всі доходи та витрати бюджету за їх валовим значенням);

– безвідносності (за яким певні доходи не прив'язані до певних витратків);

- збалансованості (за яким в бюджеті доходи та видатки мають бути збалансованими);
- регламентаційності (за якими виконання бюджетів можливе лише за умов прийняття та затвердження Великими національними зборами Туреччини останнього до початку відповідного року);
- тематичності (за яким бюджет містить питання, що стосуються виключно бюджету);
- класифікаційності (за яким бюджет будується на підставі класифікації, сформованої Міністерством фінансів згідно з міжнародним стандартом, з метою демонстрації інституційних, функціональних та економічних результатів);
- вірогідності (за яким облік доходів та видатків має бути прозорим, чітким та точним);
- повноти (за яким всі доходи та видатки державних органів та установ враховуються до їх індивідуальних бюджетів);
- покриття (публічні державні послуги надаються за рахунок бюджетних асигнувань згідно з закріпленими законодавчо методами, принципами та цілями);
- цільового характеру (за яким закріплені бюджетом асигнування виділяються виключно на відповідні цілі).

Окрім того, зважаючи на бюджетне законодавство, можна стверджувати, що до бюджетних принципів Туреччини варто зарахувати принципи: регламентаційності, періодичності, підконтрольності, єдності, функціональної спрямованості тощо.

Порівняння бюджетного процесу вказаних вище країн «Великої 20» свідчить про певну їх єдність, як от: його регламентацію, періодичність, перманентність, історичну послідовність, субординаційність, пропорційність, безперервність, єдність, публічність, підконтрольність, підзвітність тощо; в той же час спостерігається певна традиційність та, незважаючи на глобальні процеси уніфікації, різновекторна тенденційність, яка пояснюється також певною традицією. В цілому однозначно вирізняється вплив процесів глобалізації, що торкнулись і бюджетного процесу країн світу, які сприяють наближенню та уніфікації бюджетних принципів. Важливим також є суцільне поступове запровадження середньострокового планування та його інструменту – програмно-цільового методу формування та виконання бюджету, а також принципів належного врядування.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведено декомпозицію бюджетного процесу Бразилії, Канади, Австралії, Мексики, Індії, Туреччини, а також порівняльний аналіз дозволив зробити висновок як про сильні сторони бюджетного процесу цих країн (що проявляється в чіткій його регламентації, систематизації, підзвітності, відкритості, узгодженні та обговоренні, підконтрольності тощо), так і слабкі (що проявляється у відсутності вказівок щодо профіцитності бюджету, які, наприклад, наявні у бюджетному законодавстві КНР, а також у відсутності поняття «безпековості бюджету»). Слід зауважити, що як державний бюджет, так і місцеві бюджети України за всі роки незалежності ніколи не були профіцитними; в той же час значні обсяги видатків державного та місцевих бюджетів вимагають посилення контрольної функції бюджетного управління, що підтверджує офіційна інформація антикорупційних органів, яка свідчить про значні порушення в сфері використання бюджетних коштів. Принципи узгодження та обговорення мають в межах вітчизняного бюджетного процесу формальний характер, а тому потребують фактичної реалізації, зокрема через забезпечення відкритості, доступності та дохідливості власне процесу обговорення бюджетних показників. Реалізація вказаних пропозицій в межах вітчизняного бюджетного процесу сприятиме більш ефективній реалізації всіх його етапів, і, як наслідок, призведе до стабілізації системи державних фінансів України. Вектором подальших наукових досліджень у сфері бюджетного процесу слід визнати проблематику бюджетної безпека, яка з кожним роком набуває все більшої актуальності.

Список використаної літератури:

1. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#>.
2. *Данілов О.Д., Серебрянський Д.М.* Фінанси у запитаннях і відповідях: навчальний посібник / *О.Д. Данілов, Д.М. Серебрянський*. – 2-ге вид., перероб. та доп. – К. : Національний університет державної податкової служби України, 2008.
3. Державний бюджет і бюджетна стратегія 2012–2014: стабілізація та сталий розвиток в умовах реформування економіки України / за ред. *Ф.О. Ярошенка*: у 4 т. – К. : ДННУ «Акад. фін. управління», 2011. – Т. 1 : Стабілізація державних фінансів у контексті стратегії реформ. – 920 с.
4. Державний бюджет і бюджетна стратегія 2012–2014: стабілізація та сталий розвиток в умовах реформування економіки України / за ред. *Ф.О. Ярошенка*: у 4 т. – К. : ДННУ «Акад. фін. управління», 2011. – Т. 2 : Бюджетна стратегія і Державний бюджет 2012: збалансованість, прозорість, реалістичність. – 882 с.
5. *Євдокимов В.В.* Бухгалтерський облік в секторі загального державного управління України / *В.В. Євдокимов, Д.О. Грицишен, С.В. Свірко*. – Житомир : Видавець О.О. Євенок, 2017. – Том 1 : Бухгалтерський облік в бюджетних установах України : підручник. – 1380 с.
6. *Журавльова Т.О.* Державний бюджет Канади / *Т.О. Журавльова, К.О. Парчевська* // Фінансові аспекти розвитку держави, регіонів та суб'єктів господарювання: сучасний стан та перспективи : збірн. матеріалів VI Міжнар. наук.-практич. конф., 22–23 листоп. – Одеса, 2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/20556/1/10-11.pdf>.

7. Конституційні акти Канади [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://lib.rada.gov.ua/static/LIBRARY/catalog/law/canada_constitut.html.
8. Конституція Турецької республіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://legalns.com/download/books/cons/turkey.pdf>.
9. Свірко С.В. Інноваційно-інвестиційний розвиток державних фінансів України в умовах євроінтеграції / С.В. Свірко // Вчені записки : Науковий збірник. – 2015. – Вип. 17. – С. 162–167.
10. Свірко С.В. Оцінка рівня трансформації інформаційного забезпечення управління публічними фінансами / С.В. Свірко, С.В. Бардаш, В.М. Кравський // Економіка, управління та адміністрування. – 2023. – Вип. 3 (105). – С. 89–97.
11. Свірко С.В. Public finance of Ukraine: decisive vectors, result and problem of development / С.В. Свірко, Б.Ю. Кузьмінський // Незалежний аудитор. – 2015. – № 13 (III). – С. 24–31.
12. Фінанси зарубіжних країн : навчальний посібник / [Кізима Т.О., Кравчук Н.Я., Горин В.П. та ін.] ; за ред. О.П. Кириленко. – Тернопіль : Економічна думка, 2013. – 287 с.
13. Audit and Accountability Law. 2009 [Electronic resource]. – Access mode : <https://mexicanlaws.com>.
14. Auditor General of Canada [Electronic resource]. – Access mode : https://en.wikipedia.org/wiki/Auditor_General_of_Canada.
15. Auditor General of Canada [Electronic resource]. – Access mode : https://www.oag-bvg.gc.ca/internet/english/admin_e_41.html.
16. Bank of Canada Act [Electronic resource]. – Access mode : https://www.bankofcanada.ca/wp-content/uploads/2010/07/act_loi_boc_bdc.pdf.
17. Budgetary Governance in Practice: Australia [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.oecd.org/gov/budgeting/budgeting-and-public-expenditures-2019-australia.pdf>.
18. Budgetary Governance in Practice: Canada [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.oecd.org/gov/budgeting/budgeting-and-public-expenditures-2019-canada.pdf>.
19. Budgetary Governance in Practice: Mexico [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.oecd.org/gov/budgeting/budgeting-and-public-expenditures-2019-mexico.pdf>.
20. Budgeting and Public Expenditures in OECD Countries 2019 [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.oecd.org/gov/budgeting-and-public-expenditures-in-oecd-countries-2018-9789264307957-en.htm>.
21. Budgeting process in India [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.insightsonindia.com/indian-economy-3/government-budgeting/budgeting-process-in-india/>.
22. Centre for Public Finance Studies / Mexico OECD Journal on Budgeting. – Vol. 2015/2 [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.oecd.org/gov/budgeting/Mexico.pdf>.
23. Charter of Budget Honesty Act 1998 [Electronic resource]. – Access mode : <https://treasury.gov.au/sites/default/files/2021-09/p2021-208867.pdf>.
24. Chohan Usman W. Canada and the Global Network of Parliamentary Budget Officers / Usman W. Chohan / The Canadian Parliamentary Review. – 2013. – Vol. XXXVI, № III.
25. Choudhury M. Impact of FFC Recommendations on Central Transfers and Social Sector Expenditures / M. Choudhury, R.K. Mohanty, J.D. Dubey // NIPFR Working Paper. – 2016. – № 26.
26. Código de Contabilidade Pública da União [Electronic resource]. – Access mode : https://www.planalto.gov.br/ccivil_03/leis/l4320.htm
27. Commonwealth of Australia Constitution Act (The Constitution) [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.wipo.int/wipolex/ru/text/449070>.
28. Constitution of India [Electronic resource]. – Access mode : <https://legalns.com/download/books/cons/india.pdf>.
29. Constitution of the federative republic of Brazil [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.globalhealthrights.org/wp-content/uploads/2013/09/Brazil-constitution-English.pdf>.
30. Federal Budget and Fiscal Responsibility Law 2006 [Electronic resource]. – Access mode : <https://observatorioplanificacion.cepal.org/en/regulatory-frameworks/federal-law-budget-and-responsibility-mexico-spanish>.
31. Financial Administration Act 1985 [Electronic resource]. – Access mode : <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/f-11/>.
32. Fiscal Responsibility and Budget Management Act, 2003 [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.indiabudget.gov.in>.
33. Fiscal year [Electronic resource]. – Access mode : https://en.wikipedia.org/wiki/Fiscal_year.
34. G20 [Electronic resource]. – Access mode : <https://uk.wikipedia.org/wiki/G20>.
35. Hawke Lewis Performance Budgeting in Australia / OECD Journal on Budgeting. – 2007. – Vol. 7, №. 3. – P. 1–15.
36. Indian Public Finance Statistics 2015–2016 [Electronic resource]. – Access mode : <http://dea.gov.in/sites/default/files/IPFS%20English%202015-16.pdf>.
37. Law for Fiscal Coordination 1978 [Electronic resource]. – Access mode : <https://mexicanlaws.com>.
38. Law on regulating public finance and debt management [Electronic resource]. – Access mode : <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/sites/2/2018/12/Law-on-Regulating-Public-Finance-and-Debt-Management.pdf>.
39. Law on the TCA (Law No. 6085) [Electronic resource]. – Access mode : https://www.sayistay.gov.tr/files/1176_Turkish%20Court%20of%20Accounts_compressed.pdf?lang=en.
40. Legislação brasileira sobre gestão de finanças públicas. – 3-rd ed. – Brasília : Câmara dos Deputados, Coordenação Edições Câmara, 2011. – Série legislação. – Vol. 72. – 103 p.
41. Lei de diretrizes Orçamentárias de 2023 [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.congressonacional.leg.br/materias/materias-orcamentarias/pldo-2023>.
42. Mexico's Constitution of 1917 with Amendments through 2015 [Electronic resource]. – Access mode : https://www.constituteproject.org/constitution/Mexico_2015.pdf?lang=en.
43. Narayan Amay Mapping India's Finances. 60 Years of Flow of Funds / Amay Narayan, Arjun Jayadev, J.W. Mason // Economic & Political Weekly. – 2012. – Vol. 52, № 18. – P. 49–56.
44. Parliamentary Budget Officer [Electronic resource]. – Access mode : https://en.wikipedia.org/wiki/Parliamentary_Budget_Officer.

45. Principles of Budgetary Governance [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.oecd.org/gov/budgeting/principles-budgetary-governance.htm>.
46. Public Debt Law 1976 [Electronic resource]. – Access mode : <https://mexicanlaws.com>.
47. Public financial management and control law [Electronic resource]. – Access mode : <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2019/01/Public-Financial-Management-and-Control-Law-No.-5018.pdf>.
48. Public Governance, Performance and Accountability Act (PGPA, 2013) [Electronic resource]. – Access mode : https://www.finance.gov.au/sites/default/files/2019-08/PGPA_Independent_Review_-_Final_Report.pdf.
49. Recommendation of the council on budgetary governance [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.oecd.org/gov/budgeting/Recommendation-of-the-Council-on-Budgetary-Governance.pdf>.
50. *Rekha Saxena* Is India a Case of Asymmetrical Federalism? / *Rekha Saxena* // *Economic & Political Weekly*. – 2012. – Vol. 47, № 2. – P. 70–75.
51. Republic of Türkiye. Ministry of Treasury and Finance [Electronic resource]. – Access mode : <https://en.hmb.gov.tr>.
52. *Roy T. Meyers* Legislative budgeting in mexico: aspirations and choices / *T.Roy*. – Mexico City, 2000 [Electronic resource]. – Access mode : <https://userpages.umbc.edu/~meyers/mexico.pdf>.
53. *Santiso Carlos* Legislatures and Budget Oversight in Latin America: Strengthening Public Finance Accountability in Emerging Economies / *Santiso Carlos* // *OECD Journal On Budgeting*. – Vol. 4, №. 2. – P. 48–77.
54. The brazilian fiscal responsibility law [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.mpf.mp.br/atuacao-tematica/sci/normas-e-legislacao/legislacao/legislacao-em-ingles/law-2000-brazil-fiscal-responsibility>.
55. The Financial Management and Accountability Act (FMAAAct, 1997) [Electronic resource]. – Access mode : http://classic.austlii.edu.au/au/legis/cth/num_act/fmaaa1997321/.
56. *Thomé Valéria Simenov* Instrumentos de planejamento e a nova lei de finanças públicas / *Valéria Simenov Thomé*. – Senado Federal, Brasília, 2012, 60 fls. [Electronic resource]. – Access mode : https://www.google.com/url?sa=t&rc=tj&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEWigmc-piP-AhWo_7sIHRDfBgQQFnoECAOQAQ&url=https%3A%2F%2Fportal.tcu.gov.br%2Fflumis%2Fportal%2FfileDownload.jsp%3FfileId%3D8A8182A24F0A728E014F0B27041B3A52&usq=AOvVaw0M1b4W4xvCcC5ii-KtV2KT.
57. Turkish Law in English [Electronic resource]. – Access mode : <https://lawlibguides.luc.edu/c.php?g=610799&p=4239382>.
58. Union budget of India [Electronic resource]. – Access mode : https://en.wikipedia.org/wiki/Union_budget_of_India.
59. *Грицишен Д.О.* Попередній аудит як запорука ефективного управління публічними коштами та іншим майном, що перебуває у державній власності / *Грицишен Д.О., Свірко С.В., Яремчук І.М.* // *Економіка, управління та адміністрування*. – 2020. – № 2 (92). – С. 42–55. doi: 10.26642/ema-2020-2(92)-42-55.
60. *Грицишен Д.О.* Механізм взаємодії з міжнародними правоохоронними організаціями у сфері запобігання та протидії економічній злочинності / *Д.О. Грицишен* // *Економіка, управління та адміністрування*. – 2020. – № 4 (94). – С. 131–141. doi: 10.26642/ema-2020-4(94)-131-141.

References:

1. *Biudzhetni kodeks Ukrainy vid 08.07.2010*, № 2456-VI, [Online], available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#>
2. Danilov, O.D. and Serebrianskiy, D.M. (2008), *Finansy u zapytanniakh i vidpoviadiakh* : navchalnyi posibnyk, 2-nd ed., pererob. ta dop, Natsionalnyi universytet derzhavnoi podatkovoi sluzhby Ukrainy, K.
3. Yaroshenko, F.O. (ed.) (2011), *Derzhavnyi biudzheth i biudzhethna stratehiia 2012 –2014: stabilizatsiia ta stalnyi rozvytok v umovakh reformuvannia ekonomiky Ukrainy* : u 4 t., DNNU «Akad. fin. upravlinnia», K., Vol. 1. *Stabilizatsiia derzhavnykh finansiv u konteksti stratehii reform*, 920 p.
4. Yaroshenko, F.O. (ed.) (2011), *Derzhavnyi biudzheth i biudzhethna stratehiia 2012 –2014: stabilizatsiia ta stalnyi rozvytok v umovakh reformuvannia ekonomiky Ukrainy* : u 4 t., DNNU «Akad. fin. upravlinnia», K., Vol. 2. *Biudzhethna stratehiia i derzhavnyi biudzheth 2012: zbalansovanist, prozorist, realistychnist*, 882 p.
5. Yevdokymov, V.V., Hrytysyshen, D.O. and Svirko, S.V. (2017), *Bukhhalterskyi oblik v sektori zahalnoho derzhavnoho upravlinnia Ukrainy*, pidruchnyk, Vydavets O.O. Yevenok, Zhytomyr, Tom 1. *Bukhhalterskyi oblik v biudzhethnykh ustanovakh Ukrainy*, 1380 p.
6. Zhuravlova, T.O. and Parchevska, K.O. (2018), «Derzhavnyi biudzheth Kanady», *Finansovi aspekty rozvytku derzhavy, rehioniv ta subiektiv hospodariuvannia: suchasnyi stan ta perspektyvy*, zbirn. materialiv VI Mizhnar. nauk.-praktych. konf., 22–23 lystop., Odessa, [Online], available at: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/20556/1/10-11.pdf>
7. *Konstitutsiini akty Kanady*, [Online], available at: http://lib.rada.gov.ua/static/LIBRARY/catalog/law/canada_constitut.html
8. *Konstitutsiia Turetskoi respubliky*, [Online], available at: <https://legalns.com/download/books/cons/turkey.pdf>
9. Svirko, S.V. (2015), «Innovatsiino-investytsiinyi rozvytok derzhavnykh finansiv Ukrainy v umovakh yevrointehratsii», *Vcheni zapysky*, Naukovyi zbirnyk, Issue17, pp. 162–167.
10. Svirko, S.V., Bardash, S.V. and Kraievskiy, V.M. (2023), «Otsinka rivnia transformatsii informatsiinoho zabezpechennia upravlinnia publichnymy finansamy», *Ekonomika, upravlinnia ta administruvannia*, Issue 3 (105), pp. 89–97.
11. Svirko, S.V. and Kuzminskiy, B.Iu. (2015), «Public finance of Ukraine: decisive vectors, result and problem of development», *Nezaleznyi audytor*, No. 13 (III), pp. 24–31.
12. Kizyma, T.O., Kravchuk, N.Ya., Horyn, V.P. et al. (2013), *Finansy zarubizhnykh krain*: navchalnyi posibnyk; in Kyrylenko O.P. (ed), *Ekonomichna dumka*, Ternopil, 287 p.
13. *Audit and Accountability Law*, 2009, [Online], available at: <https://mexicanlaws.com>
14. «Auditor General of Canada», [Online], available at: https://en.wikipedia.org/wiki/Auditor_General_of_Canada
15. «Auditor General of Canada», [Online], available at: https://www.oag-bvg.gc.ca/internet/english/admin_e_41.html
16. *Bank of Canada Act*, [Online], available at: https://www.bankofcanada.ca/wp-content/uploads/2010/07/act_loi_boc_bdc.pdf
17. «Budgetary Governance in Practice: Australia», [Online], available at: <https://www.oecd.org/gov/budgeting/budgeting-and-public-expenditures-2019-australia.pdf>

18. «Budgetary Governance in Practice: Canada», [Online], available at: <https://www.oecd.org/gov/budgeting/budgeting-and-public-expenditures-2019-canada.pdf>
19. «Budgetary Governance in Practice: Mexico», [Online], available at: <https://www.oecd.org/gov/budgeting/budgeting-and-public-expenditures-2019-mexico.pdf>
20. «Budgeting and Public Expenditures in OECD Countries», 2019, [Online], available at: <https://www.oecd.org/gov/budgeting-and-public-expenditures-in-oecd-countries-2018-9789264307957-en.htm>
21. «Budgeting process in India», [Online], available at: <https://www.insightsonindia.com/indian-economy-3/government-budgeting/budgeting-process-in-india/>
22. «Centre for Public Finance Studies», *Mexico OECD Journal on Budgeting*, Vol. 2015/2, [Online], available at: <https://www.oecd.org/gov/budgeting/Mexico.pdf>
23. *Charter of Budget Honesty Act 1998*, [Online], available at: <https://treasury.gov.au/sites/default/files/2021-09/p2021-208867.pdf>
24. Chohan, Usman W. «Canada and the Global Network of Parliamentary Budget Officers» (2013), *The Canadian Parliamentary Review*, Vol. XXXVI, No. III.
25. Choudhury, M., Mohanty, R.K. and Dubey, J.D. (2016), «Impact of FFC Recommendations on Central Transfers and Social Sector Expenditures», *NIPFR Working Paper*, No. 26.
26. «Código de Contabilidade Pública da União», [Online], available at: https://www.planalto.gov.br/ccivil_03/leis/14320.htm
27. *Commonwealth of Australia Constitution Act (The Constitution)*, [Online], available at: <https://www.wipo.int/wipolex/ru/text/449070>
28. *Constitution of India*, [Online], available at: <https://legalns.com/download/books/cons/india.pdf>
29. *Constitution of the federative republic of Brazil*, [Online], available at: <https://www.globalhealthrights.org/wp-content/uploads/2013/09/Brazil-constitution-English.pdf>
30. *Federal Budget and Fiscal Responsibility Law 2006*, [Online], available at: <https://observatorioplanificacion.cepal.org/en/regulatory-frameworks/federal-law-budget-and-responsibility-mexico-spanish>
31. *Financial Administration Act 1985*, [Online], available at: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/f-11/>
32. *Fiscal Responsibility and Budget Management Act, 2003*, [Online], available at: <https://www.indiabudget.gov.in>
33. «Fiscal year», [Online], available at: https://en.wikipedia.org/wiki/Fiscal_year
34. «G20», [Online], available at: <https://uk.wikipedia.org/wiki/G20>
35. «Hawke Lewis Performance Budgeting in Australia», (2007), *OECD Journal on Budgeting*, Vol. 7, No. 3, pp.1–15.
36. «Indian Public Finance Statistics 2015–2016», [Online], available at: <http://dea.gov.in/sites/default/files/IPFS%20English%202015-16.pdf>
37. *Law for Fiscal Coordination 1978*, [Online], available at: <https://mexicanlaws.com>
38. *Law on regulating public finance and debt management*, [Online], available at: <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/sites/2/2018/12/Law-on-Regulating-Public-Finance-and-Debt-Management.pdf>
39. *Law on the TCA (Law No. 6085)*, [Online], available at: https://www.sayistay.gov.tr/files/1176_Turkish%20Court%20of%20Accounts_compressed.pdf?lang=en
40. *Legislação brasileira sobre gestão de finanças públicas* (2011), 3-rd ed., Câmara dos Deputados, Coordenação Edições Câmara, Brasília, Série legislação, n. 72, 103 p.
41. *Lei de diretrizes Orçamentárias de 2023*, [Online], available at: <https://www.congressonacional.leg.br/materias/materias-orcamentarias/pldo-2023>
42. *Mexico's Constitution of 1917 with Amendments through 2015*, [Online], available at: https://www.constituteproject.org/constitution/Mexico_2015.pdf?lang=en
43. Narayan, Amay, Jayadev, Arjun and Mason, J.W. (2012), «Mapping India's Finances. 60 Years of Flow of Funds», *Economic & Political Weekly*, Vol. 52, No.18, pp. 49–56.
44. «Parliamentary Budget Officer», [Online], available at: https://en.wikipedia.org/wiki/Parliamentary_Budget_Officer
45. «Principles of Budgetary Governance», [Online], available at: <https://www.oecd.org/gov/budgeting/principles-budgetary-governance.htm>
46. *Public Debt Law 1976*, [Online], available at: <https://mexicanlaws.com>
47. *Public financial management and control law*, [Online], available at: <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2019/01/Public-Financial-Management-and-Control-Law-No.-5018.pdf>
48. *Public Governance, Performance and Accountability Act (PGPA, 2013)*, [Online], available at: https://www.finance.gov.au/sites/default/files/2019-08/PGPA_Independent_Review_-_Final_Report.pdf
49. *Recommendation of the council on budgetary governance*, [Online], available at: <https://www.oecd.org/gov/budgeting/Recommendation-of-the-Council-on-Budgetary-Governance.pdf>
50. Rekha Saxena (2012), «Is India a Case of Asymmetrical Federalism?», *Economic & Political Weekly*, Vol. 47, No. 2, pp. 70–75.
51. «Republic of Türkiye. Ministry of Treasury and Finance», [Online], available at: <https://en.hmb.gov.tr>
52. Roy, T. (2000), «Meyers Legislative budgeting in mexico: aspirations and choices», Mexico City, [Online], available at: <https://userpages.umbc.edu/~meyers/mexico.pdf>
53. Santiso, Carlos, «Legislatures and Budget Oversight in Latin America: Strengthening Public Finance Accountability in Emerging Economies», *OECD Journal On Budgeting*, Vol. 4, No. 2, pp. 48–77.
54. *The brazilian fiscal responsibility law*, [Online], available at: <https://www.mpf.mp.br/atuacao-tematica/sci/normas-e-legislacao/legislacao/legislacao-em-ingles/law-2000-brazil-fiscal-responsibility>
55. *The Financial Management and Accountability Act (FMAAct, 1997)*, [Online], available at: http://classic.austlii.edu.au/au/legis/cth/num_act/fmaaa1997321/
56. Thomé, Valéria Simenov (2012), «Instrumentos de planejamento e a nova lei de finanças públicas», Senado Federal, 60 fls, Brasília, [Online], available at: https://www.google.com/url?sa=t&rc=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKewigmcpiIP-AhWo_7sIHRDfBgQQFnoECA0QAQ&url=https%3A%2Fportal.tcu.gov.br%2Fflumis%2Fportal%2Ffile%2FfileDownload.jsp%3FfileId%3D8A8182A24F0A728E014F0B27041B3A52&usq=AOvVaw0M1b4W4xvCcC5ii-KtV2KT
57. *Turkish Law in English*, [Online], available at: <https://lawlibguides.luc.edu/c.php?g=610799&p=4239382>

58. «Union budget of India», [Online], available at: https://en.wikipedia.org/wiki/Union_budget_of_India
59. Hrytsyshen, D.O., Svirko, S.V. & Yaremchuk, I.M. (2020), «Poperednii audyt yak zaporuka efektyvnoho upravlinnia publichnymy koshtamy ta inshym mainom, shcho perebuvaie u derzhavnii vlasnosti», *Ekonomika, upravlinnia ta administruvannia*, Vol. 2 (92), pp. 42–55. doi: 10.26642/ema-2020-2(92)-42-55.
60. Hrytsyshen, D.O. (2020), «Mekhanizm vzaiemodii z mizhnarodnymy pravookhoronnyymy orhanizatsiiamy u sferi zapobihannia ta protydii ekonomichnii zlochynnosti», *Ekonomika, upravlinnia ta administruvannia*, Vol. 4 (94), pp. 131–141. doi: 10.26642/ema-2020-4(94)-131-141.

Свірко Світлана Володимирівна – доктор економічних наук, доктор наук з державного управління, професор Державного університету «Житомирська політехніка».

<https://orsid.org/0000-0001-9157-4672>.

Наукові інтереси:

- державне управління; державна політика; бюджетна безпека;
- державні фінанси; бюджетна система; фінансово-бюджетний контроль;
- стратегічний аудит; бюджетний облік.

Довгалоук Віта Валентинівна – кандидат економічних наук, доцент Державного університету «Житомирська політехніка».

<https://orsid.org/0000-0003-2732-8818>.

Наукові інтереси:

- фінансові ринки; ринок фінансових послуг;
- проблеми реформування податкової системи;
- державне фінансове забезпечення.

Тростенюк Тетяна Михайлівна – доктор філософії, доцент Державного університету «Житомирська політехніка».

<https://orcid.org/0000-0001-7130-7454>.

Наукові інтереси:

- державне фінансове забезпечення;
- управлінський облік в державних закладах вищої освіти України;
- цифровізація економіки; основи електронної демократії;
- електронне урядування та захист інформації; управління інформацією.

Губський Олександр Вікторович – аспірант за освітньою програмою «Економіка» Державного університету «Житомирська політехніка».

Наукові інтереси:

- бюджетна система;
- військовий бюджет

Svirko S.V., Dovhalyuk V.V., Trosteniuk T.M., Hubsykyi O.V.

Decomposition of the budget process of the territorially largest G20 countries

The success of reforming the budget sphere of Ukraine directly depends on taking into account the budgetary experience of the most developed countries in the world, which are represented by the so-called group of 20. In continuation of previous studies that covered the experience of the most powerful G20 countries - the USA, the People's Republic of China and Japan - the article presents a decomposition of the budget process of Brazil, Canada, Australia, Mexico, India, Turkey by studying the elements of budget systems and budget processes of the above countries. The authors identified and analyzed the budget legislation of the above-mentioned countries, determined the components of the budget systems of the latter, identified the powers of all branches of government regarding the budget process in Brazil, Canada, Australia, Mexico, India, Turkey, described the step-by-step components of the budget process in these countries, worked out budget principles in principles of budgeting and principles of the budget process in Brazil, Canada, Australia, Mexico, India, Turkey. The decomposition of the budget process of Brazil, Canada, Australia, Mexico, India, Turkey, as well as the following comparative analysis, allowed us to draw a conclusion about the strengths of the budget process of these countries (which is manifested in its clear regulation, systematization, accountability, openness, coordination and discussion, controllability, etc.), and weak (which is manifested in the absence of instructions regarding budget surplus, as well as the absence of the concept of budget security). On the basis of the obtained results and realities in the field of public finances of Ukraine, a proposal was put forward to strengthen control, agree and discuss the boundaries of the domestic budget process, as well as further development of budget security, as an important element of managing the budget process.

Keywords: budget process; stages of the budget process; budgetary principles; budget legislation.

Стаття надійшла до редакції 23.10.2023.